

Cyber Space and the Future of National Identity: Strategic Warnings for National Security in Causal Layered Analysis Approach

Fahimeh Lesan Toosi

Ph.D Student in Futures Studies, University of Tehran, Tehran, Iran,
f.lesantoosi@ut.ac.ir

Amir Manian*

Professor in IT Management, University of Tehran, Iran(Corresponding Author)
amanian@ut.ac.ir

Mostafa Taqavi

Assistant Professor in Philosophy of Science and Technology, Sharif University of
Technology, Tehran, Iran, m_taqavi@sharif.edu

Mohamad Mahdi Zolfagharzadeh

Assistant Professor in Futures Studies, University of Tehran, Tehran, Iran,
zolfaghar@ut.ac.ir

Abstract

Purpose: The present study aims to clarify the indices of Iranian national identity as well as the indices in contrast with them in order to define the big picture of Iranian future national identity from the surface level to the deepest levels.

Method: Having conducted interview and coding and using them as the input for causal layered analysis, the present study seeks to describe the reasons and factors of cyber security threats for national Identity of Islamic Republic of Iran from surface to deep layers.

Findings: Iranians' national identity has been threatened in different layers. Although that threat is to some degree caused by weak political and economic systems, the west taking advantage of its soft power against Iran has strengthened that threat at the level of worldview and metaphor leading the users to contempt their country and underestimating its success and development as well as believing whatever content produced and released by the west.

Conclusion: Iranian national identity in cyberspace is presented by 11 defining indices and 15 contradictory indices. The contradictory ones in systems layer outnumber the defining ones which means critical attention when formulating strategies to strengthen Iranian national identity in cyberspace.

Keywords: National Identity, National Security, Cyberspace, Causal Layered Analysis.

دو فصلنامه آینده‌پژوهی ایران

مقاله پژوهشی، سال پنجم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۹ صفحه ۳۰۵-۳۲۹

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی

فهیمة لسان طوسی

دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. f.lesantoosi@ut.ac.ir

امیر مانیان*

استاد، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) amanian@ut.ac.ir

مصطفی تقوی

استادیار، دانشگاه صنعتی شریف، تهران، ایران m_taqavi@sharif.edu

محمد مهدی ذوالفقارزاده

استادیار، دانشگاه تهران، تهران، ایران zolfaghar@ut.ac.ir

چکیده

هدف: هدف از این تحقیق آن است که شاخص‌های تبیین‌کننده هویت ملی در برابر شاخص‌های متضاد هویت ملی در فضای سایبر تعیین شده و تصویر کلان هویت ملی از سطح مسئله تا سطوح عمیق مشخص شود. **روش:** این مطالعه با استفاده از جمع‌آوری مصاحبه و کدگذاری و مقوله‌بندی و سپس قرار دادن داده‌های حاصل شده در تحلیل لایه‌ای علت‌ها، به توصیف علل و عوامل تهدیدات امنیتی فضای سایبر برای هویت ملی جمهوری اسلامی در سطوح مختلف می‌پردازد.

یافته‌ها: هویت ملی مردم ایران در سطوح مختلف مورد تهدید قرار گرفته است. اگرچه این تهدید تا حدی ناشی از ضعف سیستم‌های سیاسی و اقتصادی است، اما به دلیل به کار گرفته شدن قدرت نرم غرب علیه ایران، این تهدید در لایه‌های جهان‌بینی و استعاره‌ها تشدید می‌شود، تا حدی که منجر به تحقیر کشور و انکار پیشرفت‌ها توسط کاربران داخلی و باورپذیری افکار ترویج شده از سوی غرب می‌شود.

نتیجه‌گیری: هویت ملی جمهوری اسلامی در فضای سایبر با ۱۱ شاخص معرف و ۱۵ شاخص متضاد تعریف می‌شود. تعداد شاخص‌های متضاد در لایه علل سیستمی بیشتر از لایه‌های دیگر بوده و لازم است هنگام تدوین راهبرد برای انسجام‌بخشی به هویت ملی، این لایه مورد توجه فوری قرار گیرد.

واژگان کلیدی: هویت ملی، امنیت ملی، فضای سایبر، تحلیل لایه‌ای علی.

۱- مقدمه

هویت‌ها در مقام اثبات خود و نفی دیگری خویش هستند (ایروانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۸) و پیشرفت‌ها در عرصه فناوری منجر به شکل‌گیری تصاویری از هویت ملی هر کشور در نزد سایر کشورها شده است. در چنین فضایی، کشوری در ایجاد تصویر مثبت از هویت خود قوی-تر است که در رهبری و کنترل فضای سایبر به نفع خود پیشرو باشد. برای مثال همان‌طور که اُزدمیر می‌گوید، در حال حاضر غرب در پی ایجاد تصویر تضاد هویت اسلامی با هویت غربی بوده و به واسطه قدرت اقتصادی، سیاسی و نظامی و به مدد سلطه‌گری بر فضای سایبر قادر به ایجاد تصویر برتری غرب و فرودستی کشورهای خاورمیانه و کشورهای مسلمان شده است. غرب از این طریق موفق شده است تا هویت ملی خود را تقویت و هویت ملی سایر کشورها را تضعیف نماید. به اعتقاد بولاک، ایجاد این تصویر منفی تحت عنوان توسعه فرهنگی به نفوذ غرب در سایر فرهنگ‌ها کمک می‌کند. (Ozdemir, 2000) از سویی، اسلام و هویت اسلامی دال مرکزی گفتمان انقلاب اسلامی است؛ گفتمانی که ریشه و اساسی متفاوت با گفتمان‌های رقیب خود مانند سوسیالیسم، کاپیتالیسم و سکولاریسم دارد. (ایروانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۸)

امروزه عرصه سیاسی بسیاری از کشورها در انتخاب جهانی شدن و چندفرهنگی بودن یا بومی‌سازی و هویت‌های قومی دچار دوگانگی شده است. افزایش اطلاعات نزد مردم حتی سبب می‌شود انتخاب‌های آنان فردی‌تر شده و توجه آنان به منافع ملی و مرزها کمتر شود و تزلزل هویت آشکار گردد. هویت ملی به معنای وحدت و همبستگی ملی، یکی از مؤلفه‌های اقتدار ملی محسوب می‌شود که با افزایش آن، تهدیدات داخلی و خارجی کاهش یافته و زمینه مناسبی برای توسعه و پیشرفت کشور فراهم می‌آید. (قاسمی و ابراهیم‌آبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۸)

انقلاب فناوری و تغییر شیوه‌های ارتباطی، به اختلال در فرهنگ و هویت ملی، قومی و مذهبی منجر شده و تهدیدات امنیتی متعددی با توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی آشکار شده است. در تعریف مکتب کوبنهایک از امنیت، امنیت را دربرگیرنده هویت می‌دانند و معتقدند جامعه‌ای که هویتش را از دست می‌دهد دیگر قادر نخواهد بود که به طور قائم‌بالذات ادامه حیات دهد. (رستگار خالد و محمدیان، ۱۳۹۲: ۶۰)

این پژوهش در پی پاسخ به پرسش زیر است:

فضای سایبر چگونه به آینده هویت ملی جمهوری اسلامی ایران شکل می‌دهد و این موضوع چه هشدارهای راهبردی برای ما به دنبال دارد؟

توسعه ابزارهای ارتباطی، نوع شکل‌گیری هویت‌ها را تغییر داده است. شناخت چگونگی تحولی که این ابزارها در هویت ملی ایجاد می‌کند برای درک آینده هویت ملی یک کشور که با امنیت آن پیوند خورده است، امری ضروری بوده و آگاهی از آن به منظور چگونگی جهت‌دهی به آینده هویت یک ملت لازم است.

۲- چارچوب مفهومی پژوهش

۲-۱- مفهوم و شکل‌گیری هویت ملی

شاید مفهوم هویت در نگاه اول نیازمند تلاش برای توضیح نباشد؛ چرا که آن را چستی یک فرد، شیء یا گروه تعریف می‌کنند، اما وجه ممیزه هویت نیز برای تعریف آن اهمیت دارد. از این منظر، هویت بیانگر تفاوت‌ها و شباهت‌های یک چیز در میان چیزهای دیگر است. اما مفهوم هویت نمی‌تواند مفهومی ایستا، ذاتی و فاقد تغییر باشد، بلکه همواره عنصری است که در جریان زمان قرار دارد.

مفهوم هویت ملی در حوزه‌های علمی متعددی از جمله روانشناسی و جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته است. روانشناسان به بررسی مفاهیم روانی و ابعاد فردی هویت پرداخته‌اند که در این مقاله، مورد بحث نیست. اما هویت جمعی در مباحث اجتماعی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. از نظر جامعه‌شناسان، هویت امری غیر ازلی است که در بستر زندگی اجتماعی و در جریان جامعه‌پذیری و تعامل فرد با جامعه شکل می‌گیرد. (ریتزر، ۱۳۷۷) همان‌طور که فرد خود را در تفاوت‌ها و تشابهات با دیگران تعریف می‌کند، یک گروه، جامعه و ملت نیز می‌توانند خود را در ارتباط با دیگران تعریف کنند. آن بخش از مشابهت‌ها که گروه را گرد هم می‌آورد و در آنها احساس تعلق در گروه را ایجاد می‌کند می‌تواند به عنوان هویت آن گروه شناخته شود. (Dittmer & Kim, 2018: 6) اما هویت ملی زمانی به‌عنوان یک مفهوم برجسته مورد توجه قرار گرفت که دولت‌ها با برقراری انسجام و اتحاد داخلی و حل و فصل بحران‌های داخلی شروع به ملت‌سازی کردند. (زهیری، ۱۳۸۴: ۳۲) اما جهانی‌سازی، ماهیت «مرکزی» دولت-ملت‌ها را تضعیف کرده و در عین حال، ارتباطات میان کشورها را تقویت کرده است؛ به طوری که گاه هویت‌های بومی از مرزهای ملی خود فراتر رفته و مورد حمایت افرادی قرار می‌گیرند که با سیاست‌های مشابه در کشورهای مختلف احساس همدلی می‌کنند. (Hall, 1993: 355)

به طور کلی، تعریف هویت در علوم جامعه‌شناسی به مرور از پارادایم‌های سنتی مانند رویکرد ساختارگرا که برخی عناصر را به طور پیش‌فرض، مؤلفه‌های هویت ملی می‌دانستند تغییر کرد و در پارادایم‌های مدرن نظیر رویکرد جنکینز، هویت را امری ثابت و قابل تعریف نمی‌دانند، بلکه

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۰۹

تعامل دوسویه میان فرد و زندگی اجتماعی است که هویت جمعی از جمله هویت ملی را تعریف می‌کند. این تعریف برای پژوهش‌های آینده‌پژوهی که از پارادایم پسامدرن علم نشئت می‌گیرد، امری مطلوب و قابل قبول است.

۲-۲- هویت ملی از منظر اسلام

در دیدگاه اسلامی، عوامل ثابت و متغیری هویت را تشکیل می‌دهد. عوامل ثابت همان فطریات است که در تمام انسان‌ها وجود دارد. از جمله حقیقت‌جویی، تکامل‌طلبی، خداگرایی و امثالهم. عوامل متغیر هویت در اسلام، جهان‌بینی و تربیت عملی است که فرهنگ را به وجود می‌آورد. (بخشی نهادی، ۱۳۹۲: ۷۸) عوامل متغیر هویت آن بخشی از عناصر اصلی شخصیت انسان است که به دنبال عینیت پیدا کردن آن، فرد می‌تواند موضع خود را در برخورد با جهان، دیگران و خویشتن به صورت شایسته مشخص کند. (فوزی، ۱۳۸۲: ۶۲)

هویت ملی یکی از بارزترین هویت‌های اجتماعی است که حفظ امنیت آن واجب عقلی است؛ همچنان که در قرآن و روایات نمونه‌های فراوانی درباره امنیت بیرونی وجود دارد که بخشی از آنها به موضوعاتی نظیر امنیت بلاد مسلمین در مقابله با کفار، هجوم کفار (توبه ۷۳؛ تحریم ۹)، پیمان با کفار (توبه ۴؛ انفال ۵۶ و ۵۷) و امثالهم پرداخته و برخی به امنیت سیاسی - اجتماعی و همچنین امنیت فرهنگی می‌پردازد که نمونه‌های آن در جامعه اسلامی شامل مقابله با فتنه‌انگیزی (بقره ۱۹۳ و ۱۹۱)، تفرقه (آل عمران ۱۰۳؛ انعام ۱۵۹)، محاربه، فساد فی الارض (مائده ۳۳) و مثل آن است. همچنین براساس آیه ۱۴۱ سوره نساء که قاعده نفی سبیل را مطرح کرده است، نباید غیر مؤمنین در هیچ‌یک از حوزه‌های نظامی، سیاسی، اقتصادی، فناوری و غیره بر مؤمنین تسلط داشته باشند. وجه مشترک دیدگاه‌های جامعه‌شناسی و سیاسی با دیدگاه اسلامی در آن است که هویت جمعی یک امت (دیدگاه اسلامی) یا هویت ملی یک کشور (دیدگاه جامعه‌شناسی و سیاسی) با امنیت ملی آن پیوند خورده است و حفظ آن ضروری است. در ادامه، این ارتباط بیشتر شرح داده می‌شود.

۲-۳- ارتباط هویت ملی با امنیت ملی

هویت ملی دو نوع رابطه را پدید می‌آورد: یکی رابطه میان ملت و دولت، که ساخت دولت ملی با تأکید بر پیوند ملت و دولت، بنیان فلسفی جدیدی برای دولت ترسیم می‌کند، به تعبیری، ملت‌گرایی، نوعی ایدئولوژی را فراهم آورده است که اصطلاح هویت ملی را پدید می‌آورد. دوم، رابطه میان ملت‌ها است. از این منظر باید گفت هویت ملی به «آگاهی ملی» اشاره دارد؛ یعنی عناصری که در برانگیختن احساس هویت مشترک یک ملت در مقابل بیگانگان دخالت دارند. به این ترتیب دولت‌ها با استفاده از نمادهای ملی که تا کنون شامل دین، زبان، پرچم، سرود

ملی، میراث مشترک تاریخی بوده است، مردم را برای پیشرفت ملی و مقابله با بیگانگان بسیج می‌کنند. (زهیری، ۱۳۸۴: ۳۲) به بیان دیگر، در راستای حفظ امنیت ملی، دولت‌ها از هویت ملی پاسداری می‌کنند.

برای درک بهتر این رابطه باید به مفهوم دولت - ملت (Nation-state) اشاره کرد که مفهومی مدرن است. ملت اصطلاحی فرهنگی است و به مجموعه افرادی اشاره می‌کند که به طور طبیعی و از طریق برخی وابستگی‌ها به یکدیگر متصلند و این وابستگی‌ها سبب می‌شود حس کنند مشترکاتی با یکدیگر دارند و از دیگران متمایزند در نتیجه به احساس وحدت دست می‌یابند. از سوی دیگر مفهوم دولت - ملت دربردارنده حکومت (state)، اصطلاحی سیاسی است و به افرادی اشاره می‌کند که در یک قلمرو مشخص و تحت قوانین خاصی که دولت اجرا می‌کند و تحت یک مجموعه اشکال نهادی دولتی با هم اتحاد پیدا کرده‌اند. (Lu & Lui, 2018: 111) ترکیب این دو اصطلاح این معنا را می‌رساند که سیاست و فرهنگ، یکدیگر را تقویت می‌کنند. دولت مشروعیت خود را برای حکومت از تأیید گروه‌های فرهنگی خاصی می‌گیرد و در عوض یک فرهنگ به مدد قدرت سیاسی بقا یافته و شکوفا می‌شود و جدایی میان این دو مفهوم، تهدیدی برای امنیت ملی به شمار می‌رود. (Lu & Liu, 2018: 112) امنیت ملی به معنای پاسداری از ارزش‌ها، اهداف و علائق یک ملت است. (روحانی، ۱۳۹۱: ۹۹)

استقرار امنیت ملی به منظور دستیابی به چهار هدف صورت می‌گیرد:

۱. برقراری امنیت و حفاظت از شهروندان و دولت در مقابل حمله‌های فیزیکی ناشی از منابع خارجی.

۲. ایجاد رونق اقتصادی و تأمین رفاه برای شهروندان.

۳. حفظ اموال و ارزش‌های حاکم بر جامعه.

۴. بهبود هنجارها، سنت‌ها و روش‌های متداول زندگی و حفظ آنها. (پالیزبان، ۱۳۹۳: ۶۳۸)

به این ترتیب یکی از ابعاد امنیت ملی، کاهش تهدید ارزش‌ها، منافع و اهداف و حذف ترس از هجمه (فیزیکی و غیرفیزیکی) به این بنیان‌های ملی (ارزش‌ها، منافع و اهداف) است. (تاجیک، ۱۳۸۱: ۱۵۱) این ارزش‌ها، منافع و اهداف، ذیل هویت ملی تعریف می‌شود. به طور مثال، نتیجه تحلیل‌های آماری در سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد هویت ملی تابعی از نمود سیاسی است و هرچه میزان جمعیتی که در هویت حاکمیتی نمودار نبودند بیشتر باشد شهروندان به طور میانگین غرور ملی کمتری دارند. (Wimmer, 2018: 5)

در عصر اطلاعات، مفهوم امنیت ملی گسترش یافته و از گردش آزاد اطلاعات در سراسر جهان از راه اینترنت متأثر می‌شود. امروزه فضای سایبر بر نحوه ادراک از جنگ و نحوه انجام گرفتن آن تأثیر گذاشته است، به طوری که دیگر نه فقط مرزهای جغرافیایی، بلکه انواع مرزها به‌ویژه

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۱۱

مرزهای هویتی از سوی جنگ اطلاعاتی مورد تهدید قرار دارد. (Eriksson & Giacomello, 2006: 232) بنابراین، اثرگذاری فضای سایبر بر هویت ملی و تهدیدات آن برای امنیت ملی، باید مورد توجه قرار گیرد. برای ورود به این بحث، لازم است تا مفهوم فضای سایبر به درستی تبیین شود.

۲-۴- فضای سایبر

فضای سایبر معادل کلمه انگلیسی (cyberspace) بوده و مفهوم گسترده‌ای دارد؛ به طوری که یکی از تحقیقات، ۲۸ تعریف را برای اصطلاح فضای سایبر پیدا کرده است. (Karmer, 2009: 4) در مورد مفهوم آن نزد پژوهشگران اختلافات بسیاری وجود دارد. برخی این فضا را با اینترنت، شبکه جهانی و کامپیوترها مرتبط دانسته و معتقدند فضای سایبر جهانی از اطلاعات است که از طریق اینترنت قابل دسترسی بوده و مرزهای نامحدودی دارد. (Kizza, 2007). فکوهی و میردامادی، (۱۳۸۱) کریمر در کتاب خود سایبر را فضایی برای خلق، ذخیره، اصلاح، تبادل و کاربرد اطلاعات از طریق سیستم‌های اطلاعاتی متصل به هم و آنلاین و زیرساخت‌های مرتبط با آن تعریف می‌کند و بر این اساس معتقد است که امنیت سایبری نه فقط مسائل فنی از قبیل ویروس و حملات منع سرویس، ((Denial of Service (DoS)) بلکه مسائل انسانی، از خودفریبی گرفته تا خطاهای انسانی و مشکلات حاکمیت را نیز در بر می‌گیرد که می‌تواند ملی یا بین‌المللی باشد. (Kramer, 2009: 3-7)

از برآیند مطالعات مختلف این‌گونه استنباط می‌شود که فضای سایبر فضایی نامحدود است که با اتصال به اینترنت پیوند دارد و نه تنها جنبه‌های فنی، بلکه عرصه‌های فکری، فرهنگی و حاکمیتی را نیز در بر می‌گیرد. اثرگذاری این فضا بر عرصه‌های فکری، فرهنگی و حاکمیتی در بعد جمعی و در قالب یک ملت منجر به بحران هویت ملی می‌شود که تبعاتی را برای امنیت ملی یک کشور به دنبال خواهد داشت.

۳- پیشینه تحقیق

تا کنون در مورد تغییراتی که به دلیل وجود فضای سایبر و رسانه‌های اجتماعی نوین در سبک زندگی و هویت ایرانی به وجود آمده، تحقیقات متعددی انجام شده است. رسول‌زاده اقدم و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی پیمایشی به این نتیجه رسیدند که رسانه‌های اجتماعی نوین عاملی تأثیرگذار در گرایش جوانان ایرانی به سبک زندگی نوین است و منجر به تغییرات شیوه زندگی جوانان در زمینه‌هایی همچون اوقات فراغت، نحوه پوشش و گرایش به مد یا مدگرایی شده‌اند.

کوهی و همکاران (۱۳۹۳) در یک پژوهش پیمایشی به این نتیجه رسیده‌اند که رسانه‌های اجتماعی نوین در جامعه‌پذیر کردن اعضای جامعه متناسب با فرهنگ و خواسته خود نیز موفقیت‌هایی کسب کرده و نوعی بازنگر منش نمادین زندگی اجتماعی و شیوه‌های ارتباطی نوین را در بین مردم به همراه می‌آورد که ممکن است با فرهنگ جامعه و سبک زندگی دینی و ملی همخوانی نداشته باشد. به طور مثال پژوهش رضادوست و همکاران (۱۳۹۵) نشان می‌دهد که میان میزان استفاده از ابزارهای جهانی شدن نظیر فناوری‌های ارتباطی غربی، میزان استفاده از محصولات غربی، میزان استفاده از محصولات فرهنگی غربی و تبلیغات تجاری غربی با نگرش‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی نسبت به جهانی شدن رابطه معنادار مستقیمی دیده می‌شود. صاحبان فناوری‌های غربی با استفاده از فناوری، محصولات صنعتی و فرهنگی در حال اثرگذاری بر نگرش‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی افراد هستند و این نگرش‌ها سبک زندگی افراد را تغییر می‌دهند.

در پژوهشی دیگر نیز بررسی‌ها نشان داد که یکی از آثار فضای سایبر در جوامع و به خصوص جوامع در حال گذار، ایجاد بحران هویت فردی، گروهی، قومی و دینی است و در مواجهه با رسانه‌های نوین، تغییرات هویتی در سطوح مختلف و بحران ناشی از آن قابل مشاهده است؛ به طوری که رسانه‌های نوین عامل تغییرات در نهادهای هویت‌ساز شده و فضای سایبر عوامل معناساز هویتی را دستخوش تغییر نموده است. (بیدی و همکاران، ۹۶)

جدول زیر پیشینه پژوهش داخلی و خارجی را در ارتباط با اثرگذاری فضای سایبر بر هویت ملی نشان می‌دهد.

جدول (۱) پیشینه پژوهش داخلی و خارجی

ردیف	محققان	عنوان	سال	روش	نتایج
۱	میرمحمدی، ساروخانی	فضای مجازی و تحولات هویت ملی در ایران	۱۳۹۱	پیمایش (پرسش‌نامه)، آمار استنباطی و توصیفی، تحلیل رگرسیون چندمتغیره	متغیرهای ویژگی‌های زمینه‌ای، نگرش به رسانه مجازی، در معرض رسانه بودن بیشترین اثر علی معکوس را بر هویت ملی دارد.
۲	عدلی‌پور، قاسمی، میرمحمدتبار	رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان شهر تهران	۱۳۹۳	پیمایش (پرسش‌نامه)	بین مدت زمان عضویت، میزان استفاده و میزان مشارکت و فعالیت کاربران در فیسبوک و هویت فرهنگی آنان، رابطه معنادار معکوس و بین واقعی پنداشتن محتوای فیسبوک و هویت فرهنگی کاربران رابطه معنادار مثبت وجود دارد.
۳	محکم کار، حلاج	فضای مجازی، ابعاد، ویژگی‌ها و کارکردهای آن	۱۳۹۳	مطالعات نظری، مطالعات اسنادی	نه پیامد مثبت و نه پیامد منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی در عرصه

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۱۳

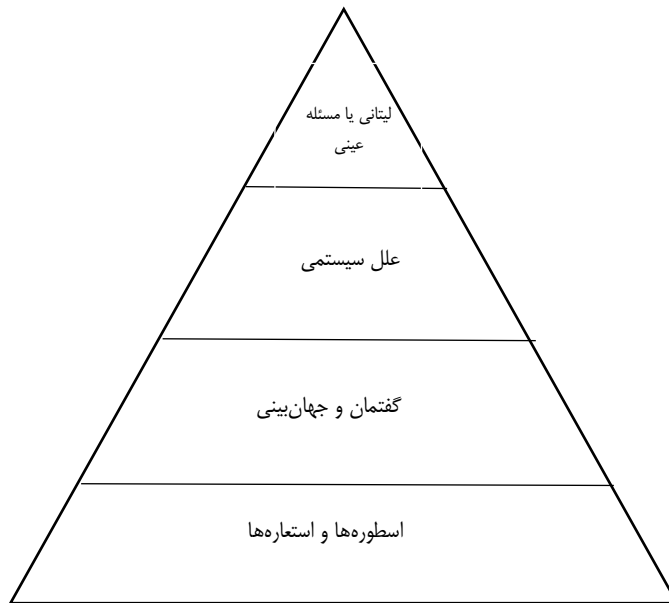
هویت اسلامی - ایرانی			در عرصه هویت؛ با محوریت شبکه‌های اجتماعی مجازی		
بین هویت ملی و زیرساخت دیجیتال در کشورها ارتباط منفی وجود دارد که نشان‌دهنده قابلیت‌های تضعیف‌کننده اینترنت است. بین اعتماد به حکومت و زیرساخت دیجیتال ارتباط مثبت وجود دارد که نشان‌دهنده ساختار اجتماعی فناوری و نقش حیاتی حکومت در بومی‌سازی فناوری است.	نمونه‌گیری از ۳۳ کشور با استفاده از سنجش آراء جهانی (WVS)	۲۰۱۸	The Nation-State in the Digital Age	Lu, Liu	۴
توزیع آنلاین اطلاعات، قدرت و آزادی بر شناخت، عواطف و اقدامات مرتبط با هویت ملی اثرگذار است. توزیع اطلاعات موجب تضعیف هویت ملی شده، اما توزیع قدرت منجر به تقویت آن می‌شود.	تحلیل پیمایش‌های جهانی (۲۰۱۰-۲۰۱۴)	۲۰۱۹	The Internet as a Context: Exploring Its Impacts on National Identity in 36 Countries	Lu, Yu	۵
اینترنت می‌تواند به انسجام و همبستگی فرهنگی جامعه کمک کند و ابزار خوبی برای اقدامات سیاسی در عصر دیجیتال باشد.	متن‌کاوی و داده‌کاوی پست‌های رسانه‌های سایبر	۲۰۱۷	Beyond the nation-state Polish national identity and cultural intimacy online	Kania-Lundholm & Lindgren	۶

اغلب این مطالعات به‌ویژه آنچه در داخل انجام شده است با در نظر گرفتن یک هویت ملی ثابت برای کاربران فضای سایبر، به دنبال ارزیابی آن و چگونگی اثرپذیری آن از محتوای فضای سایبر هستند. ارزش کاربردی هویت ملی که حفظ جنبه‌هایی از امنیت ملی است در این پژوهش‌ها نادیده گرفته شده است. همچنین این پژوهش‌ها در مراحل سطحی به مسئله پرداخته و به علل عمیقی که منجر به اثرپذیری هویت ملی کاربران ایران و کشورهای دیگر از هویت کشورهای قدرتمند و دارای سلطه بر فضای سایبر می‌گردد توجهی نشده است. صحبت از مؤلفه‌های شکل‌دهنده به هویت ملی، مبحث گسترده‌ای است که نیازمند پژوهش‌ها و تحقیقات تخصصی‌تر است. در این پژوهش به آینده تغییر هویت ملی و بحران امنیتی حاصل از آن و در نهایت هشدارهای راهبردی لازم برای غلبه بر این بحران امنیتی می‌پردازیم.

۴- روش تحقیق

تحلیل لایه‌ای علی یکی از روش‌های اساسی در تحقیقات آینده‌پژوهی به شمار می‌رود که در پی ایجاد درکی عمیق در مورد تغییرات آینده است. همان گونه که عنایت‌الله (۲۰۰۴)، مبدع این روش می‌گوید، تحلیل لایه‌ای علی بر این فرض مبتنی است که چارچوب‌بندی یک مسئله، اثر فراوانی بر چگونگی پیگیری تغییرات بعدی آن دارد. وی معتقد است این روش کمتر به دنبال پیش‌بینی آینده‌ای خاص بوده و بیشتر در پی آن است که با گشودن گذشته و حال به خلق آینده‌های بدیل بپردازد. (Inayatullah, 1998: 816) این رویکر در چهار سطح لیتانی، علل سیستمی، جهان‌بینی و استعاره/ اسطوره به ترتیب به این موضوعات می‌پردازد که چه می‌گوییم، چه می‌کنیم، چگونه فکر می‌کنیم و که هستیم. (Bishop et al, 2013: 2)

تحلیل لایه‌ای علی در تلاش است تا چارچوب تفسیر داده‌ها را فراتر از تحلیل موضوع برده و پژوهشگر را ملزم کند تا مضامین را در چهار لایه شناسایی کند. (Uren et al, 2015: 78) به این ترتیب برای شناخت یک واقعیت باید طیفی از لایه‌های عینی و ذهنی شکل‌دهنده آن را مورد توجه قرار داد. این لایه‌ها که از آشکارترین سطح به سطوح پنهانی و درونی می‌روند، در شکل زیر نشان داده شده است. در ادامه، هر یک از سطوح تحلیل لایه‌ای علی توضیح داده می‌شود.

شکل (۱) چهار سطح در تحلیل لایه‌ای علی (Inayatullah, 2004: 544)

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۱۵

لیتانی یا مسئله عینی: عنایت‌الله این لایه را لایه هر روزه (Day-to-day) می‌نامد که ناظر بر روندها و رویدادها، مشکلات و مسائلی است که اغلب بنا به دلایل سیاسی در مورد آنها اغراق شده است. سرخط‌های خبری همواره ناظر بر این لایه هستند. در این لایه تحلیلی صورت نمی‌گیرد و مفروضات به‌ندرت مورد پرسش قرار می‌گیرند. همچنین راهکارهای مشکلات در این لایه اغلب شامل راهبردهای کوتاه‌مدت است. (Inayatullah, 2004: 545)

علل سیستمی: این سطح، کمی عمیق‌تر از لایه قبلی است و به عوامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و تاریخی می‌پردازد. تحلیل‌های این لایه معمولاً از طریق داده‌های کمی انجام شده در مؤسسات سیاست‌گذار و بیشتر در قالب گزارش‌های کاربردی ارائه می‌شود تا مقالات علمی.

همچنین نقش دولت و نهادهای آن در این لایه آشکار می‌شود. (Inayatullah, 2009: 17)

گفتمان و جهان‌بینی: این سطح، تصویر بزرگ و پارادایم یا لنز شناختی است که ما برای درک جهان یا شکل بخشیدن به آن مورد استفاده قرار می‌دهیم. هدف آن یافتن ساختارهای عمیق اجتماعی، زبانی و فرهنگی و فرآیندهای عمیق‌تری فارغ از بازیگران و مستقل از نظام است. در این لایه آنچه اهمیت دارد درک مفروضاتی است که منجر به ایجاد لایه قبلی شده‌اند. این لایه نشان می‌دهد چگونه گفتمان مورد استفاده افراد، خود در ایجاد مسئله نقش دارد. جهان‌بینی‌ها و گفتمان‌هایی نظیر گفتمان اسلامی، جهان‌بینی غربی، مادی‌گرایی و غیره در این سطح به توضیح مسئله می‌پردازند. (Ibid)

استعاره‌ها و اسطوره‌ها: در این سطح، الگوهای جمعی، یعنی ابعاد ناخودآگاه و اغلب احساسی مسئله پدیدار می‌شود. این لایه شامل داستان‌های عمیق، کهن‌الگوهای جمعی، ابعاد ناخودآگاه و اغلب احساسی یک مسئله است و به جای ذهن با قلب افراد سر و کار دارد و به پرسش از ریشه و مبدأ می‌پردازد. عمیق‌ترین مفروضاتی که به مسئله شکل داده‌اند را می‌توان در این لایه یافت. به این ترتیب آنچه در گذشته‌ای به عمر یک تمدن، در طرح‌واره‌ها و تصاویر افراد ریشه دوانده تا به نقطه فعلی رسیده، در این سطح فهم می‌شود. (Ibid)

در این پژوهش، با هدف تبیین آینده هویت ملی، از رویکرد تحلیل علی لایه‌ای عنایت‌الله استفاده شده است؛ رویکردی که معتقد است باید در تحلیل پدیده‌ها به لایه‌های زیرین آن پدیده توجه نمود. سهیل عنایت‌الله که از رویکردهای فراساختارگرایی مانند میشل فوکو و مایکل شیپرو تأثیر گرفته، این روش را با دیدگاهی پساساختارگرایانه ابداع نموده است و هدف اصلی او ساخت‌شکنی و رسوخ به لایه‌های زیرین واقعیت است. ادعای روش آن است که هر چهارچوب معرفت‌شناسی و روش‌شناختی برای شناخت لایه و سطحی از واقعیت‌های شکل‌دهنده به آینده کاربرد دارد.

تحلیل لایه‌ای علی در نظر دارد که این چهار سطح ادراکی را با یکدیگر ترکیب کند. هرچه از لایه‌های سطحی به لایه‌های عمیق‌تر مسئله می‌رویم، راهکارهای پیشنهادی بلندمدت‌تری مورد نیاز است به طوری که راهبردها در آخرین لایه شامل خلق یک داستان جمعی جدید و بازنویسی اذهان عمومی است. (Inayatullah, 2008: 13) جدول (۲) نشان می‌دهد هر لایه در چه سطحی به مسئله نگاه می‌کند و تمرکز آن در راهکار چیست.

جدول (۲) ابزارهای شناخت مسئله و راهکارهای هر سطح در تحلیل لایه‌ای علی

لایه تحلیل	ابزار شناخت مسئله	سطح راهکار	مثال
لیتانی	واقعیت مورد بحث در مورد مسئله	راهکارهای کوتاه‌مدت	شرح یک معضل اجتماعی در اخبار و رسانه‌ها
علل سیستمی	عوامل فنی و سیستمی که بر مسئله اثر دارد	رهیافت‌های یکپارچه، راهکارهای نظام‌مند	نهادهای سازمان‌ها و اثرات و تصمیمات آنها (مانند قانون‌گذاری) که منجر به بهبود یا بدتر شدن اوضاع می‌شوند
جهان‌بینی	درک چگونگی اثرگذاری جهان‌بینی بر تجربیات مرتبط با مسئله	دگرگونی آگاهی، تغییر جهان‌بینی، بازنگری خود و دیگران	جهان‌بینی اسلامی در برابر جهان‌بینی سکولار نسبت به مسئله
اسطوره/ استعاره	ابعاد عاطفی مسئله	آشکار شدن استعاره و اسطوره و ایجاد فرایندهایی برای تصور روایت‌های بدیل	روایت‌های اسطوره‌ای، گفتارهای عوام، تمثیل‌ها، کهن‌الگوهای مرتبط با مسئله

گام‌های اتخاذ شده برای این پژوهش به شرح زیر است:

۱. مطالعه و آشنایی کافی با موضوع.
 ۲. مصاحبه با خبرگان و استخراج کدهای اولیه.
 ۳. تعبیر کدها و یافتن مضامین.
 ۴. دسته‌بندی.
 ۵. رسیدن به تصویر آینده. (Minkkinen & Tapio, 2015; Bishop et al, 2013)
- برای اجرای طرح پژوهش، از ۱۲ خبره در حوزه‌های مرتبط با فضای مجازی، مطالعات اجتماعی، آینده‌پژوهی و روان‌شناسی مصاحبه به عمل آمد. سؤالات این مصاحبه عبارت بودند از:

۱. شاخص‌های تعریف‌کننده هویت ملی در فضای سایبر کدامند؟
 ۲. شاخص‌هایی که در تضاد با هویت ملی قرار دارند در فضای سایبر کدامند؟
- مصاحبه‌شوندگان از حوزه‌های مختلف انتخاب شدند و معیار انتخاب، شناخت فرهنگی اجتماعی از کاربران فضای سایبر و بحران‌های امنیتی ناشی از رسانه‌های اجتماعی سایبر بود. انتخاب این افراد با استفاده از روش گلوله برفی انجام شد به این صورت که با اتخاذ مصاحبه از نفر اول، از وی خواسته شد فرد یا افرادی را که در این موضوع دانش کافی دارند معرفی نماید. به این ترتیب خبره‌هایی از حوزه‌های جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، اقتصاد، آینده‌پژوهی، رسانه،

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۱۷ مطالعات تاریخ و علم داده مورد مصاحبه قرار گرفتند و مجموعاً با ۱۷ مصاحبه به اشباع نظری رسیدیم.

۵- یافته‌های پژوهش

پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها و انجام کدگذاری اولیه، تعداد ۱۱ مقوله برای سؤال اول و ۱۵ مقوله برای سؤال دوم به دست آمد. جدول زیر این مقولات را نشان می‌دهد.

جدول (۳) شاخص‌های معرف و متضاد هویت ملی مستخرج از مصاحبه‌ها

شاخص‌های معرف هویت ملی	شاخص‌های متضاد هویت ملی
آیین‌ها و نمادها	تزلزل هویتی
تشویق به اقدامات سازنده	خودکم‌بینی
نقش شخصیت‌های محبوب	هویت رقیب
ترویج باورهای مذهبی	بی‌تفاوتی به کشور
تحکیم پیوند اجتماعی	تضعیف باورهای مذهبی
تأکید بر اشتراکات جمعی	بازیکن زمین رقیب
انسجام ملت و حکومت	تغییر ارزش و هنجار
کفایت نفس	نارضایتی اجتماعی
تعلق سرزمینی	معضلات فردی
	ضعف سرمایه اجتماعی
	اختلاف ملت و حکومت

در مرحله بعد، این کدها در ۴ لایه تحلیل یعنی لیتانی، علل سیستمی، جهان‌بینی و استعاره‌ها و اسطوره‌ها تقسیم شد. جدول (۴) تقسیم‌بندی این مقولات را در لایه‌های مختلف نشان می‌دهد:

جدول (۴) تقسیم‌بندی مقولات مستخرج از مصاحبه در لایه‌های مختلف

سطح لایه	مقولات
لیتانی	بی‌تفاوتی به کشور خودکم‌بینی تزلزل هویتی هویت رقیب بازیکن زمین دشمن
علل سیستمی	معضلات فردی نارضایتی اجتماعی اختلاف ملت و حکومت انسجام ملت و حکومت ضعف سرمایه اجتماعی تحکیم پیوند اجتماعی
جهان‌بینی	ترویج باورهای مذهبی تضعیف باورهای مذهبی تشویق به اقدامات سازنده تغییر ارزش و هنجار

آیین‌ها و نمادها نقش شخصیت‌های محبوب تعلق سرزمینی اشتراکات جمعی کفایت نفس	استعاره‌ها و اسطوره‌ها
---	------------------------

تحلیل این لایه‌ها تصویری کلی از آینده هویت ملی در فضای سایبر به دست می‌دهد. تعداد شاخص‌های متضاد با هویت ملی در دو لایه لیتانی و سیستمی بیش از لایه‌های دیگر است که این می‌تواند به منزله هشدار برای لزوم توجه به سیستم‌ها به‌عنوان بخش ضروری و فوری سامان‌دهی به هویت ملی تلقی شود. همچنین در لایه‌های دیگر نیز لازم است به مسائلی که هویت و انسجام ملی را به خطر می‌اندازد توجه شود. برای این منظور، با بازگشت از عمیق‌ترین لایه به سمت لیتانی، هشدارهای راهبردی برای حل معضل هویت ملی تدوین گردید. در ادامه، هر لایه و مقولات آن توضیح داده می‌شود

۵-۱- لایه اول، مسئله عینی

لایه اول دربردارنده حقیقتی بلامنازع از مسئله است که در این مورد عبارت است از بحران امنیتی فضای سایبر برای هویت ملی. مقولاتی که در این لایه قرار گرفتند، آنهایی هستند که از جواب‌های سؤال دوم مصاحبه استخراج شده بودند، یعنی شاخص‌هایی که در تضاد با هویت ملی قرار دارند. مقولاتی که در این لایه قرار گرفتند، هر یک بخشی از مسئله را توضیح می‌دهند. درحالی‌که لایه‌های پایین‌تر علل عمیق شکل‌گیری این مسئله هستند. مقولات مرتبط با این لایه عبارتند از:

- بی‌تفاوتی به کشور: تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه گویای آن است که فقدان تفکر انتقادی، بی‌توجهی به مسائل کشور، بی‌علاقگی به استقلال کشور و بی‌تفاوتی به آینده کشور نشان‌دهنده تقابل با هویت ملی است.
- خودکم‌بینی: انکار پیشرفت‌ها، خودتحقیری و ناامیدی کدهایی هستند که ذیل این مقوله قرار گرفتند.
- تزلزل هویتی: هویت نسبی، تکثر هویتی، طرح هویت‌های دیگر و هویت سیال ذیل این مقوله قرار گرفتند.
- هویت رقیب: اضداد هویت ملی، همراهی با دشمن، عدم تعلق و غیرخودی‌شدن کدهایی هستند که این مقوله را تعریف می‌کنند.
- بازیکن زمین دشمن: گل به خودی زدن، وسیله مقاصد دشمن، بازی خوردن و بهانه دادن به دشمن تعریف‌کننده این مقوله است.

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۱۹

مرکز مطالعات بین‌المللی و راهبردی (Center for Strategic and International Studies (CSIS)) به ریاست توماس جی پاریزکر که به بررسی چالش‌های جهانی در کشورهای مختلف می‌پردازد در سال ۲۰۱۹ در گزارشی اعلام کرد که ایران وارد جنگ نرم با ایالات متحده آمریکا شده است. طبق این گزارش، «عملیات نفوذ توسط ایران» نیز قابل مشاهده است و ایران با استفاده از عملیات‌های نفوذ به صورت آنلاین و از طریق رسانه‌های اجتماعی سعی در شکل دادن به گفتمان سیاسی خود را دارد. این گزارش معتقد است آسیب‌پذیری‌های ایران سبب شده است تا رقابت آمریکا با ایران بیش از هر چیز به شکل ایدئولوژیک باشد. ایالات متحده با برنامه‌ای به نام برنامه آزادی اینترنت در تلاش برای خنثی‌سازی کنترل‌های ایران بوده و با صرف بودجه به تأسیس منابع خبری آنلاین می‌پردازد. در این راستا، بودجه نهادهای اطلاعاتی آمریکا دو برابر شده است. راهبرد پیشنهادی این گزارش به ایالات متحده آن است که بهترین مقابله با «رژیم اقتدارگرای ایران» نه استفاده از جنگ نظامی، اقتصادی یا دیپلماتیک، بلکه استفاده از قدرت نرم است. (Jones & Newlee, 2019)

در همین راستا، سایت‌های خبری بسیاری از جنگ هیبریدی میان ایران و ایالات متحده خبر می‌دهند؛ جنگی که در آن از ابزارهای غیرنظامی برای ابهام در معنای جنگ و صلح استفاده می‌شود و در ذهن افراد هدف، بذر تردید کاشته می‌شود. (Hoffman, 2009) به طور مثال، سایت خبری تحلیلی مدرن دیپلماسی ((Modern Diplomacy (MD)) در مقاله‌ای به نام «ایران - ایالات متحده: قسمت جنگ سایبری از جنگ هیبریدی» می‌نویسد: در اعتراضات اخیر که در ایران در ارتباط با افزایش قیمت بنزین رخ داد، استفاده از فناوری سایبری توسط مخالفان تهران نشان‌دهنده یک تهدید بالقوه برای «رژیم» است. چنین تظاهراتی می‌تواند شبیه تظاهرات سیاسی ۲۰۰۹ یا تظاهرات اقتصادی ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ باشد و با پیشرفت ابزارهای جنگ سایبری به سختی می‌توان گفت نقش حوزه سایبری در آینده نزدیک ایران چیست. (Sazhin, 2019)

با استناد به مطالعات مورد اشاره و آنچه از مصاحبه‌ها استخراج شد، لایه لیتانی (مسئله) به شرح زیر تعریف می‌شود:

امروزه گرایش کاربران فضای سایبر به هویت‌های رقیب، بی‌تفاوتی به کشور، تزلزل هویتی و بازی کردن در زمین دشمنان که ذیل بحران هویت ملی تعریف می‌شود افزایش یافته است. گسترش و توسعه روزافزون ابزارهای فضای سایبر به‌ویژه رسانه‌های اجتماعی نوین، به تغییرات هویتی دامن زده و سبب می‌شوند تا کنشگران جهانی، قدرت بیشتری برای تسلط بر کشور پیدا کنند. این باز شدن اجباری درهای کشورها سبب شده تا هویت جوامع دستخوش تغییر قرار گیرد. این تغییرات منجر به تهدیدات امنیتی متعددی در داخل می‌گردد که از جمله می‌توان به کاهش تعهد شهروندان به حاکمیت داخل و سرسپردگی به قدرت‌های جهانی و در نتیجه کاهش

بشترتوانه مردمی حاکمیت برای اعمال سیاست‌های داخلی و خارجی خود، ترغیب شدن کاربران به ایجاد اغتشاش و ایجاد اجتماعات امنیتی در راستای براندازی، ایجاد بدبینی به مسئولان و حاکمیت و در نتیجه کاهش مشارکت در ادوار انتخاباتی، گسترش محتواهای ضد دینی و ضد تمامیت ارضی و یارگیری از میان کاربران اشاره کرد.

۵-۲- لایه دوم، علل سیستمی

این لایه به عواملی اشاره می‌کند که نزدیک‌ترین علل شکل‌گیری پدیده بحران هویت ملی هستند. برخی از این مقولات از سؤال اول استخراج شده و معرف هویت ملی‌اند و برخی از سؤال دوم استخراج شده و در تضاد با هویت ملی قرار دارند. بنابراین در توضیح این علل باید گفت که وجود برخی از این مقولات و کاستی در برخی دیگر، علل سیستمی بحران هویت ملی در فضای سایبر را توضیح می‌دهند. مقولات مرتبط با این لایه عبارتند از:

- معضلات فردی: از نظر مصاحبه‌شوندگان، مسائلی نظیر تربیت نامناسب، شکست در زندگی شخصی، عبور از خطوط قرمز، سرخوردگی در خانواده و آسیب‌پذیری ارزش‌ها و باورها گویای بحران هویت ملی کاربران فضای سایبر است. این مسائل در گروه معضلات فردی کاربران قرار دارد که هویت جمعی آنان را متأثر می‌سازد.
- نارضایتی اجتماعی: شرایط سیاسی، شرایط اقتصادی و فاصله طبقاتی کدهایی هستند که مقوله نارضایتی اجتماعی را تعریف می‌کنند.
- اختلاف ملت و حکومت: به معنای بی‌اعتمادی مردم به حکومت، جدایی ملیت از حکومت، بی‌اعتمادی به نهادهای حکومتی، تقابل با مذهب دولتی، تقابل حکومت با ملت و تضعیف هویت حکومتی است و این کدها مقوله مذکور را توضیح می‌دهند.
- انسجام ملت و حکومت: این مقوله از جمله مقولاتی است که نبود آن منجر به پدید آمدن بحران هویت ملی می‌شود. کدهای تشکیل‌دهنده این مقوله عبارتند از: یکپارچگی جغرافیایی و سیاسی، نگاه کثرت‌گرای حکومت، اتکا به مؤلفه‌های حکومتی هویت و مشروع دانستن حکومت.
- ضعف سرمایه اجتماعی: کدهایی که این مقوله را تشکیل می‌دهند شامل احساس فساد، بی‌عدالتی، اشتباهات حکومت و مقصر دانستن نظام است.
- تحکیم پیوند اجتماعی: این مقوله نیز از جمله مقولاتی است که فقدان آن به بحران هویت ملی دامن می‌زند. درک مسئولیت اجتماعی، پررنگ شدن نقش اجتماعی و افزایش مطالبات اجتماعی کدهای شکل‌دهنده به این مقوله هستند.

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۲۱

این لایه به طور خلاصه نشان می‌دهد بسیاری از مسائل و مشکلات اقتصادی و سیاسی و اختلاف مردم با حکومت خود منجر به کاهش مشروعیت آن میان مردم شده و به ظهور آنچه در لایه لیتانی ذکر شد می‌انجامد. این لایه به بروز برخی تهدیدات امنیتی که در لایه لیتانی اشاره شد می‌انجامد. مشکلات اقتصادی و سیاسی می‌توانند از اصلی‌ترین دلایل اعتراضات مردم بوده و به‌کارگیری قدرت نرم علیه ایران را تسهیل کند. مردمی که در محاصره مشکلات ناشی از سوء مدیریت قرار گرفته و اعتماد خود را به حکومت از دست داده‌اند، به راحتی به واسطه تبلیغات غرب به بازیکن زمین آنها تبدیل می‌شوند و پس از آن بدون نیاز به دخالت غرب، فعالیت خود را در فضای سایبر و رسانه‌های اجتماعی متناسب با خواسته‌های غرب شکل می‌دهند.

۵-۳- لایه سوم، جهان‌بینی

به اذعان اکثر مصاحبه‌شوندگان، گرایش کاربران فضای سایبر به هویت‌هایی متفاوت با هویت ملی خود پیش از آنکه علل ظاهری داشته باشد در قلب و احساس آنها به وجود می‌آید. برای مثال، از نظر یکی از مصاحبه‌شوندگان، در شرایط امروز کشور به‌عنوان یک جامعه در حال گذار، تضعیف باورهای دینی و مذهبی و در عوض گرایش به مدرنیته و احساس نیاز به یکی شدن با جهان به دلیل ترس از انزوا، مهم‌ترین علتی است که گفتمان جدیدی را شکل داده و از تعلق به هویت ملی می‌کاهد. مضامینی که لایه جهان‌بینی را شکل می‌دهند عبارتند از:

- ترویج باورهای مذهبی: این مقوله شامل پیوند مذهبی، مفاهیم جمعی اسلام، نقش باورهای مذهبی، اهمیت امت در اسلام، پیوند ایرانی - اسلامی و گسترش باور مذهبی است. این مقوله از جمله مقولاتی است که فقدان آن منجر به بحران هویت ملی می‌شود.
 - تضعیف باورهای مذهبی: بحران هویت مذهبی، تضعیف مذهب جمعی، فردی شدن مذهب، سایر مذاهب و اقلیت‌های مذهبی کدهایی هستند که این مقوله را شکل داده‌اند.
 - تشویق به اقدامات سازنده: این مقوله نیز از جمله مقولاتی است که فقدان آن به تشدید بحران هویت ملی می‌انجامد. تلاش برای مدیریت بحران، علاقه و تلاش برای بهبود، فعالیت‌های جمعی، دفاع از سرزمین، کارهای مدنی، پوشش‌های سازنده، تلاش برای اصلاح کدهایی هستند که این مقوله را تعریف می‌کنند.
 - تغییر ارزش و هنجار: کدهای شکل‌دهنده به این مقوله عبارتند از تغییر ارزش‌ها، گسست ارزشی، تغییرات ناگهانی، بی‌بندوباری، تغییر نوع پوشش و سلبریتی‌زدگی.
- همان‌طور که گفته شد، با تضعیف باورهای مذهبی و تغییر ارزش‌های کاربران فضای سایبر که بخشی از آن به دلیل تحولات جامعه بوده و بخشی دیگر ناشی از قدرت نرم غرب و تسلط بر

فناوری است، بستر نارضایتی بیشتری فراهم شده و احساس شباهت با حکومت که باعث حفظ هویت ملی می‌شود آسیب می‌بیند.

۵-۴- لایه چهارم، استعاره‌ها و اسطوره‌ها

این لایه، ژرف‌ترین سطح تحلیل و معرفت‌شناسی است که الگوهای ذهنی ما را نمایان می‌سازد. این لایه از گذشته شکل گرفته و به ظهور مسائل فعلی انجامیده است. مقولاتی که این لایه را تشکیل می‌دهند عبارتند از:

- آیین‌ها و نمادها: این مقوله از کدهای مراسم ملی و مذهبی، نمادهای ملی و مذهبی، اعیاد، هنر ایرانی و اسلامی تشکیل شده است.
- شخصیت‌های محبوب: این مقوله متشکل است از: شخصیت‌های علمی، شخصیت‌های دینی، شهدا، قهرمانان ملی، شخصیت‌ها و مشاهیر ایرانی.
- تعلق سرزمینی: این مقوله عبارت است از سرزمین مستقل، علاقه به جغرافیای کشور، علاقه به استقلال و تمامیت ارضی کشور و خانواده ایرانی و علاقه به سربلندی کشور.
- اشتراکات جمعی این مقوله عبارت است از: بُعد عینی و ذهنی مشترک، شباهت‌های قومی، اهداف مشترک.
- کفایت نفس: خودباوری جمعی، باور به ظرفیت‌های داخلی، تشویق پیشرفت‌ها، امکان‌پذیر دانستن موفقیت.

این مقولات، علل عمیق شکل‌گیری شاخص‌های هویت ملی در فضای مجازی را شکل می‌دهند. اگر در لایه لیتانی با مسئله بحران هویت ملی مواجه هستیم، نباید از این لایه غافل شویم. تاریخ ما نشان می‌دهد که از زمان تسلط غرب و استعمار انگلیس بر کشورهای شرقی، اگرچه هیچ‌گاه در کشور خود استعمار مستقیم را تجربه نکرده‌ایم، اما درگیر استعمار نوین و تحمیق و تحقیر کشور از سوی سلطه‌جویان غربی بوده‌ایم. کلماتی مانند جذاب (awesome)، عجیب و گیرا (Exotic) در ادبیات شرق‌شناسی و استعماری رواج داشته و به این نکته اشاره دارد که کشورهای مستعمره، اروپا و غرب و هر آنچه مرتبط با آن است را با صفاتی نظیر جذاب و باشکوه هر چند عجیب و غریب توصیف می‌کنند. در چنین شرایطی، دیگری یعنی غرب و کشور استعمارگر ارزشمند تلقی شده، اما آنچه متعلق به فرهنگ کشور مستعمره است پست و بی‌ارزش شمرده می‌شود. ادبیات تولید شده در غرب در دوران اوج استعمار به تولید استعاره‌هایی از قبیل وحشی نجیب (Noble savage) در مورد مردم کشورهای مستعمره پرداخته است. به این ترتیب کشورهای شرقی از نظر غرب عجیب و وحشی و کشورهای غربی از نظر شرق عجیب و جذاب توصیف شده‌اند. (Staszak, 2008: 4)

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۲۳

هنر و ادبیات ترویجی غربی که پیش‌تر ذکر شد منجر به آسیب کفایت نفس در ایران شده است. با وجود اینکه در دوران شکوه تمدن اسلامی دانشمندان ایرانی بسیاری مطرح شدند، اما پس از آن دوره و با گسترش نفوذ غرب، باوری در میان ایرانیان نفوذ کرد که هرآنچه از سوی غرب باشد شگفت‌انگیز و قابل اعتماد است و هرآنچه از داخل نشئت بگیرد زیان‌بار و غیرقابل اعتماد است. این طرز فکر تبدیل به استعاره‌ای شده که بر اهداف جمعی و تعلقات سرزمینی سایه انداخته و در عوض، به چالش کشیدن و نقد تمدن غربی را دشوار ساخته است. اکنون می‌توان به سؤال پژوهش پاسخ داد:

فضای سایبر چگونه به آینده هویت ملی جمهوری اسلامی ایران شکل می‌دهد و این موضوع چه هشدارهای راهبردی‌ای برای ما به دنبال دارد؟

هویت ملی جمهوری اسلامی در فضای سایبر با ۱۱ شاخص معرف و ۱۵ شاخص متضاد تعریف می‌شود که در جدول (۳) ذکر شد. شاخص‌های معرف شامل: آیین‌ها و نمادها، تشویق به اقدامات سازنده، نقش شخصیت‌های محبوب، ترویج باورهای مذهبی، تحکیم پیوند اجتماعی، تأکید بر اشتراکات جمعی، انسجام ملت و حکومت، کفایت نفس و تعلق سرزمینی است. شاخص‌های متضاد شامل: تزلزل هویتی، خودکم‌بینی، هویت رقیب، بی‌تفاوتی به کشور، تضعیف باورهای مذهبی، بازیکن زمین رقیب، تغییر ارزش و هنجار، نارضایتی اجتماعی، معضلات فردی، ضعف سرمایه اجتماعی و اختلاف ملت و حکومت است.

همچنین با توجه به تحلیل‌های ارائه‌شده در چهار سطح مورد نظر و دسته‌بندی محتوای استخراج‌شده از مصاحبه‌ها، می‌توان هشدارهای راهبردی را برای امنیت ملی در چهار سطح دسته‌بندی کرد. این هشدارها در جدول (۵) فهرست شده‌اند.

جدول (۵) هشدارهای راهبردی استخراج‌شده از مقولات در سطوح مختلف

لایه تحلیل	هشدار راهبردی
لیتانی	<ul style="list-style-type: none"> تشویق شدن کاربران به عدم مشارکت مردم در فعالیت‌های جمعی نظیر انتخابات. بی‌اعتمادی به قانون و ترغیب کاربران به قانون‌شکنی. بازی در زمین دشمن و به‌اشتراک‌گذاری محتوای تولیدشده از سوی کشورهای متخاصم. اعتماد به رسانه‌های خارجی و پذیرش غیرانتقادی محتوای آنها.
سیستم‌ها	<ul style="list-style-type: none"> تشویق به تجمعات برای اعتراض به موضوعات اقتصادی، سیاسی و... تضعیف سرمایه اجتماعی که منجر به مشروعیت حکومت می‌شود. تقابل میان مسیر مورد نظر حکومت برای جامعه با خواست مردم در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و...
جهان‌بینی	<ul style="list-style-type: none"> ضعف مذهب رسمی تشیع و تبلیغ مذاهب متعدد و گاه دروغین در بستر سایبر. ایجاد اختلافات قومیتی و مذهبی. کاهش فعالیت‌های جمعی سازنده و پویای مدنی با هدف بهبود وضعیت هموطنان و تعالی کشور.

<ul style="list-style-type: none"> ● کمرنگ شدن آیین‌ها و نمادهای ایرانی و اسلامی و جایگزینی نمادهای جعلی مانند پرچم شیر و خورشید به جای پرچم جمهوری اسلامی. ● ناشناخته ماندن قهرمانان ملی و بزرگان و علمای دینی و در عوض پررنگ شدن نقش سلبریتی‌ها در جهت‌دهی به مسیر جامعه. ● بی‌علاقگی به کشور و انکار پیشرفت‌ها و تمایل به مهاجرت. 	<p>اسطوره / استعاره</p>
---	-------------------------

پیش‌فرض ضمنی در تحلیل لایه‌ای علیّی آن است که لایه استعاره‌ها و اسطوره‌ها منجر به پیدایش جهان‌بینی خاصی است که در لایه سوم ظاهر شده است. حاصل این جهان‌بینی، سیستم‌ها و عللی است که در لایه دوم پدیدار می‌شوند و در نهایت لیتانی و مسئله مورد نظر ما را شکل می‌دهند. بر این اساس، با تغییر و بهبود عمیق‌ترین لایه می‌توان در بلندمدت مسئله را حل کرد و این یعنی راهبردگذاری بلندمدت برای تغییر تصاویر ذهنی، باورهای ناخودآگاه و عواطف مردم. به این ترتیب، راهکار اجتناب از هشدارهای راهبردی محتمل در جدول (۵) با تولید محتوای مناسب در راستای جایگزینی استعاره‌های مثبت در عمیق‌ترین لایه و اقدامات مدیریتی در لایه‌های بالاتر امکان‌پذیر است. در جدول (۶) از عمیق‌ترین لایه آغاز کرده و راهبردهایی پیشنهاد می‌شود:

جدول (۶) پیشنهادهای راهبردی از لایه‌های عمیق تا لایه‌های سطحی

<ul style="list-style-type: none"> ● نقدهای صریح و عقلانی از تمدن غربی و به چالش کشیدن مفروضات آن. ● تقویت خودباوری و جایگزین کردن استعاره‌هایی قوی و مثبت در برابر استعاره غرب جذاب. ● تولید محتوا در راستای شناساندن شخصیت‌های برجسته ملی و مذهبی. ● ترویج هنر ایرانی و اسلامی از طریق حمایت دولتی از هنرمندان این عرصه برای تبلیغ کارهای خود در فضای سایبر. ● تدوین چشم‌اندازهای ملی که مورد توافق اکثریت باشد به منظور ترغیب جامعه برای حرکت به سمت اهداف جمعی و جذاب. 	<p>اسطوره و استعاره</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● ترغیب ذهنیت جمعی سازنده و تشویق به فعالیت‌های جمعی از طریق شکل دادن به گروه‌های سایبری که فعالیت‌های مدنی در جامعه را هدایت کنند. ● پاسخگویی به ابهامات و چالش‌های غربی بر ضد گفتمان اسلامی و ایرانی و جذب حمایت کاربران رسانه‌های سایبر به منظور تولید و اشتراک محتوای دینی و ملی. ● ترویج احترام به قومیت‌ها در عین تأکید بر ایرانی بودن آنها و جذب اقوام به همکاری با سایرین در گروه‌های سایبری جهت فعالیت‌های مدنی. 	<p>جهان‌بینی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● تربیت متخصصانی برای تولید محتوای متناسب با شاخص‌های معرفت‌هویت ملی. ● تلاش برای شناخت کاربران فضای سایبر و چگونگی اثرگذاری بر آنها از طریق ابزارهای داده‌کاوی و استفاده از روش‌های داده‌محور. ● تقویت سرمایه اجتماعی و پشتوانه مردمی از طریق سامان دادن به شرایط اقتصادی و سیاسی. ● تقویت و به‌روزرسانی قانون‌گذاری به منظور اجتناب از قوانینی که منجر به تفرقه می‌شوند. ● تقویت و آموزش بخش روابط عمومی نهادها و سازمان‌ها به منظور ایجاد ارتباط صحیح و سازنده با مردم از طریق فضای سایبر و اطلاع‌رسانی صحیح به منظور جلوگیری از انتشار دروغ‌ها و شایعات تفرقه‌آمیز در فضای سایبر. 	<p>سیستم‌ها</p>

۶- نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که یکی از سطوح اصلی علل بحران هویت ملی در فضای مجازی، سطح سیستمی است. علت این امر آن است که در عصر ارتباطات، دسترسی مردم به ابزارهای ارتباطی که به افزایش سرعت انتشار اطلاعات کمک کرده است، سبب شده تا هرگونه کاستی در سیستم‌های اقتصادی و اجتماعی که حاصل تصمیمات سیاست‌گذاران بوده است آشکار شود. این موضوع نیازمند توجه خاص از سوی دولت‌ها است. باید توجه داشت که این نوع کاستی‌ها در فضای مجازی بزرگنمایی می‌شود و به کاهش سرمایه اجتماعی و اعتماد مردم می‌انجامد. آموزش سواد رسانه‌ای به کاربران و ارتباط صحیح روابط عمومی نهادهای مختلف با مردم از طریق فضای سایبر به ایجاد اعتماد و بهره‌مندی از این پستوانه مردمی کمک فراوانی خواهد کرد. همچنین اثرگذاری فضای سایبر بر لایه جهان‌بینی و لایه استعاره‌ها و اسطوره‌ها به این معنا است که اقدامات سازنده در این سطوح نیز به حل و فصل برخی از مسائل موجود در لایه‌های بالاتر منجر خواهد شد. بر این اساس، مدیریت و تولید و تأمین محتوا برای تقویت هویت ملی و امنیت ملی و آموزش سواد رسانه‌ای به کاربران امری ضروری است.

کتابنامه

۱. ابوترابیان، فاطمه. (۱۳۹۳). «نمادهای سبک زندگی غربی در تقابل با سبک زندگی اسلامی». *سبک زندگی دینی*. ۱(۱): ۹۵-۱۲۶.
۲. ایروانی، زهرا و همکاران. (۱۳۹۸). «شناسایی پیشران‌های مؤثر بر گفتمان انقلاب اسلامی ایران در افق ۲۵ ساله». *سیاست‌گذاری عمومی*. ۵(۲): ۲۰۸-۲۲۸.
۳. باقری دولت‌آبادی، علی و زارعیان جهرمی، فرج‌الله. (۱۳۹۲). «تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی». *مطالعات راهبردی بسیج*. ۶۰: ۱۴۹-۱۸۲.
۴. بخشی نهاوندی، محمدعلی. (۱۳۹۲). *هویت و امنیت ملی در اسلام*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۶. پالیزیان، محسن. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه اینترنت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران». *فصلنامه سیاست*. ۳(۴۵): ۶۳۵-۶۵۴.
۷. تاجیک، محمدرضا. (۱۳۸۱). *مقدمه‌ای بر استراتژی امنیت ملی ج.ا.ا: رهیافت‌ها و راهبردها*. ج ۱. تهران: فرهنگ لقمان.
۸. رستگار خالد، امیر و محمدیان، فاطمه. (۱۳۹۲). «استفاده از اینترنت و احساس امنیت اجتماعی». *مطالعات فرهنگ و ارتباطات*. ۲۳: ۵۳-۸۹.

۹. رسولزاده اقدم و همکاران. (۱۳۹۴). «تحلیل نقش رسانه‌های اجتماعی در گرایش به سبک زندگی نوین در بین جوانان ایرانی». *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*. (۶): ۴-۳۳-۶۰.
۱۰. رضادوست، کریم و همکاران. (۱۳۹۵) «بررسی رابطه جهانی شدن با سبک زندگی؛ مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز». *جامعه‌شناسی سبک زندگی*. (۵): ۲-۱۳۹-۱۷۴.
۱۱. روحانی، حسن. (۱۳۹۱). *امنیت ملی و دیپلماسی هسته‌ای*، چاپ سوم، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۱۲. زهیری، علیرضا. (۱۳۸۴). «چیستی هویت ملی». *فصلنامه‌ی دانشگاه باقرالعلوم (ع)*. (۶): ۲۹-۵۰-۲۹.
۱۳. عباسی قادی، مجتبی و خلیلی کاشانی، مجتبی. (۱۳۸۸). *تأثیر اینترنت بر هویت ملی*. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۴. فوزی، یحیی. (۱۳۸۲). «هویت جمعی از دیدگاه امام خمینی». *پژوهشنامه متین*. ۱۹: ۶۱-۹۶.
۱۵. فکوهی، ناصر و میردامادی، مهرداد. (۱۳۸۱). «فضای سبیرنتیک به مثابه فضای شهری: مطالعه موردی شهر تهران». *نامه انسان‌شناسی*. ۲: ۸۹-۱۱۹.
۱۶. فیروزآبادی، ابوالحسن. (۱۳۹۴) *تحولات اجتماعی و فرهنگی برآمده از توسعه فناوری ارتباطات و اطلاعات*. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۷. قاسمی، علی اصغر و ابراهیم‌آبادی، غلامرضا. (۱۳۹۰). «نسبت هویت ملی و وحدت ملی در ایران». *راهبرد*. ۵۹: ۱۰۷-۱۳۸.
۱۸. کوهی، کمال و همکاران. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر رسانه‌های داخلی و خارجی بر میزان پابندی به سبک زندگی دینی در بین شهروندان ۱۵-۶۵ ساله شهر تبریز». *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*. (۱): ۳-۷۹-۹۴.

References

1. Abbasi Ghadi, M. & Khalili Kashani, M. (1388). *The impact of Internet on national identity*. Tehran, Strategic Studies Institute. (in persian).
2. Abutorabian, F. (1393). Symbols of western lifestyle in opposition to Islamic lifestyle. *Religious Lifestyle*, 1 (1), 95-126 (in persian).
3. Bagheri Dolatabadi, A. & Zareian Jahromi, F. (2012) Effects of cyberspace on identity and national unity. *Strategic Studies of Basig*.60, 149-182 (in persian).
4. Bakhsi Nahavandi, M. (2012). *Identity and national security in Islam*, Tehran, Research Institute for Islamic Culture and Thought (in persian).

5. Bidi, F; Sharifinia, M. & Hatami, M, (2017). Impact of cyberspace on lifestyle. *Pure life*, Vol.4.No.12, 11-31 (in persian).
6. Bishop, B., Dzidic, P., & Breen, L. (2013). Multiple-level analysis as a tool for policy: an example of the use of contextualism and causal layered analysis. *Global Journal of Community Psychology Practice*, 4(2), 1-13.
- References
7. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
8. Dittmer, L., & Kim, S. S. (Eds.). (2018). *China's quest for national identity*. Cornell University Press.
9. Eriksson, J., & Giacomello, G. (2006). The information revolution, security, and international relations: (IR) relevant theory?. *International political science review*, 27(3), 221-244.
10. Fakoohi, N. & Mirdamadi, M. (2001). Cybernetic Space as the urban space: case study Tehran. *Letter of Human Studies*, 2 89-119. (in persian).
11. Foozi, Y. (20002), Collective identity in Imam Khomeini viewpoint. *Matin*, 19. 61-96. (in persian).
12. Firoozabadi, A. (2015). Social and Cultural transformation caused by communication and information technologies development. Tehran. Supreme National Defense University (in persian).
13. Ghassemi, A. & Ebrahimabadi, G. (2011). Relationship between National Identity and National Unity in Iran. *Rahbord Journal*, 20 (59). 107-138 (in persian).
14. Hall, S. (1993). Cultural identity in question. *Modernity and its futures*, 273-313
15. Hoffman, F. G. (2009). *Hybrid warfare and challenges*. NATIONAL DEFENSE UNIV WASHINGTON DC INST FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES.
16. Inayatullah, S. (1998). Causal layered analysis: Poststructuralism as method. *Futures*, 30(8), 815-829.
17. Inayatullah S (2004) The causal layered analysis reader. Tamkang University Press, Tamsui
18. Inayatullah S (2008) Six pillars: futures thinking for transforming. *Foresight* 10(1):4-21
19. Inayatullah, S. (2009). Causal layered analysis: An integrative and transformative theory and method. *Futures Research Methodology, Version, 3*.
20. Iravani, Z. Hajjani, A., Alimohammad Hazeri, A., & Ghoreishi, F. (2019). Identify and Describe the Drivers Influencing the Discourse of Islamic Revolution of Iran 25-year Horizon. *Public Policy*, 5 (2), 208-228 (In persian)
21. Jones, S. G., & Newlee, D. (NOVEMBER 27, 2019) "The United States' Soft War with Iran", RETRIEVED FROM <https://moderndiplomacy.eu/2019/11/27/usa-iran-cyber-war-part-of-hybrid-war/>

22. Kizza, J. M. (2007). *Ethical and social issues in the information age* New York, Springer-Verlag
23. Kramer, F. D. (2009). Cyberpower and national security: policy recommendations for a strategic framework. *Cyberpower and national security*, 12.
24. Koochi, K., Abbaszadeh, M., & Khajeh Bishak, A. (2014). Evaluating the effect of national and foreign media on commitment to religious lifestyle among 15-65 years old citizens in Tabriz. *Strategic Studies of Security and Social Order*. 3 (1), 79-94 (in persian)
25. Lu, J., & Liu, X. (2018). The Nation-State in the Digital Age: A Contextual Analysis in 33 Countries. *International Journal of Communication*, 12, 21
26. Madill, A., & Gough, B. (2008). Qualitative research and its place in psychological science. *Psychological methods*, 13(3), 2-54.
27. Nye Jr, J. (2008). *The powers to lead*. Oxford University Press.
28. Ozdemir, H. (2000). *Uprooted cultures: Cultural identities after globalization and the crisis of Turkish national identity* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/304619788/AC0D9A69ACEE40ECPQ/1?accountid=45153>
29. Palizban, M. (2014). Study into the relation of internet and national security of Islamic Republic of Iran, *Policy*, 3 (45). 635-654 (In persian)
30. Rasteghar Khaled, A. & Mohamadian, F. (2013) The Study of relation between internet usage and societal security feeling (Case Study University of Kerman), *Culture-communication Studies*. 14 (54). 53-89 (In persian)
31. Rasoulzadeh Aghdam, S., Adlipour, S., mirmohammadtabar, M., & Afshar, S. (2015). The Analysis of social media roles towards to modern lifestyle among Iranian youth. *Contemporary Social Research*, 4 (6), 33-60. (In persian)
32. Rezaoust, K., Nabavi, A. & Nasrollahi Ghale Abde Shahi, H. (2016), The study on relationship between students of attitudes towards globalization and lifestyle (Case Study: Students of Shahid Chamran University). *Social Development*. 11 (2). 7-32 (In persian)
33. Rouhani, H. (2011). *Social security and nuclear diplomacy*, Tehran. Expediency Discernment Council (In persian)
34. Sazhin, V. (2019) USA – Iran: Cyber war part of hybrid war, *Modern Diplomacy*, Retrieved from: <https://moderndiplomacy.eu/2019/11/27/usa-iran-cyber-war-part-of-hybrid-war/>
35. Scholte, J. A. (1996). The geography of collective identities in a globalizing world. *Review of International Political Economy*, 3(4), 565-607
36. Staszak, J. F. (2008). Other/otherness. *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, 1-7
37. Tajik, M. (2001). *Introducing national security Strategy in IRI: approaches and strategies*. Volume 1. Tehran. Loghman Culture (In persian)

فضای سایبر و آینده هویت ملی: هشدارهای راهبردی برای امنیت ملی با رویکرد تحلیل لایه‌ای علی/۳۳۹

38. Toulmin, S. (1999). The ambiguities of globalization. *Futures*, 31(9-10), 905-912

39. Uren, H. V., Dzidic, P. L., & Bishop, B. J. (2015). Exploring social and cultural norms to promote ecologically sensitive residential garden design. *Landscape and Urban Planning*, 137, 76-84.

40. Wimmer, A. (2018). National identity and political power. *Foreign Affairs* Retrieved from: <http://www.columbia.edu/~aw2951/FA2.pdf>

41. Zahiri, A. (2004) What is national identity. *Bagheralolum* University. 29. 29-50 (in persian)